

Studia podyplomowe realizowane w ramach projektu
„PRAKTYCZNY PEDAGOG”

Przedmiot **PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ**
Prowadzący doc. dr Anita Szyguła

Wykład 2.

Wdrażanie wiedzy o systemie i funkcjonowaniu
gospodarki rynkowej

Gospodarka i systemy gospodarcze

Gospodarka

Gospodarowanie odbywa się w określonych warunkach materialnych, instytucjonalnych, społecznych i politycznych.

Charakterystyczny jest proces produkcji. Współcześnie produkcja przeznaczona jest na sprzedaż – **gospodarka towarowo-pieniężna**. Wcześniej **gospodarka towarowa**.

Przeciwieństwem jest **gospodarka naturalna** (bezpośrednie zaspokajanie potrzeb wytwórców).

System – pojęcie ugruntowane w teorii systemów społecznych (teoria różnicowania systemowego i teoria złożoności systemu), w odniesieniu do gospodarowania rozpatrywane jako system gospodarczy.

Dwa rodzaje systemów gospodarczych:

1. **system nakazowo-rozdzielczy** – gospodarka centralnie planowana (państwa „realnego socjalizmu”)
2. **system rynkowy** - gospodarka rynkowa (państwa rozwiniętego kapitalizmu)

System gospodarczy charakteryzowany jest z punktu widzenia:

1. instytucjonalnych podstaw danej gospodarki, zwłaszcza struktury własnościowej
2. charakterystycznego dla nich mechanizmu alokacji zasobów gospodarczych

Charakterystyka gospodarki rynkowej

Gospodarka rynkowa charakteryzuje się dwiema zasadniczymi **cechami**:

1. dominacja prywatnej własności czynników produkcji
2. rynkowa alokacja zasobów gospodarczych.

Własność – zbiór efektywnie wykorzystywanych uprawnień (praw własności) jakimi dany podmiot własności (właściciel) dysponuje w odniesieniu do określonego obiektu (przedmiotu) własności.

Dwa podzbiory uprawnień:

1. faktyczne korzystanie z obiektu własności (czerpanie dochodów)
2. udział w podejmowaniu decyzji

Klasyfikacja własności:

1. własność prywatna – zbiór uprawnień własnościowych do określonych obiektów, w którym prawa uprawnień własnościowych są ekskluzywne (wyłączne) i dobrowolnie transferowane (przekazywalne)
2. własność publiczna
3. własność spółdzielcza

Dominacja własności prywatnej – tzn. czynniki produkcji w zdecydowanej większości są przedmiotem własności prywatnej.

Klasyfikacja własności prywatnej wg kryterium społeczno-ekonomicznego

1) Głównym typem własności rzeczowych czynników produkcji jest w krajach wysoko rozwiniętych **własność kapitalistyczna** – największe znaczenie ma akcyjna forma własności (możliwość łączenia się rozdrobnionych kapitałów w jedną całość).

Dominacja własności prywatnej oznacza dziś zazwyczaj dominację kapitalistycznej własności akcyjnej – dominacja ze względu na przeważającą część produkcji przez duże przedsiębiorstwa akcyjne.

2) **Własność drobnotowarowa** np. rodzinne gospodarstwa rolne, niewielkie zakłady rzemieślnicze czy usługowe (kategoria przedsiębiorców – osoby samozatrudniające się).

3) **Własność pracownicza** – zasób kapitału należy do zatrudnionych pracowników np. pracownicza własność akcji. W krajach postkomunistycznych (np. Polska) spółki pracownicze (SA i z o.o.) powstawały zazwyczaj w wyniku przekształceń przedsiębiorstw państwowych. Traktowane jako jedna z metod prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

W systemie gospodarki rynkowej występuje również **własność publiczna**. Klasyfikacja wg kryterium społeczno-ekonomicznego:

1. własność państwowa
2. własność komunalna

Rynkowa alokacja zasobów gospodarczych

Rynek – samoczynnie działający mechanizm wpływający na zachowania (w tym decyzje) podmiotów gospodarczych.

Głównym elementem tego mechanizmu są interakcje między cenami i dochodami oraz popytem i podażą, rzutujące na zawierane przez podmioty gospodarcze transakcje kupna i sprzedaży dóbr.

Warunki istnienia dojrzałego rynku:

1. dominacja własności prywatnej i swoboda w zakresie transferu prywatnych praw własności (szerszy zakres własności publicznej = większe ograniczenia na rynku),
2. swoboda prowadzenia działalności gospodarczej (większe ograniczenia = mniejsze szanse wykształcenia się rozwiniętego rynku produktów i usług),
3. istnienie sprawnie działających instytucji obsługujących rynek – banki, firmy ubezpieczeniowe, giełda firmy doradztwa prawnego (rozwój rynku dóbr inwestycyjnych oraz rynku papierów wartościowych),
4. integralność rynku, czyli wzajemne uzależnienie się od siebie poszczególnych segmentów rynku (rynek finansowy, rynek pieniężny, rynek dóbr i usług) – niedorozwój jednego z rynków negatywnie rzutuje na funkcjonowanie i rozwój drugich rynków.

Funkcje rynku jako regulatora procesów gospodarczych:

1. rynek dokonuje wyceny różnych dóbr (popyt-podaż),
2. rynek jest podstawowym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych (ceny, oprocentowanie depozytów i kredytów, płace, rentowność, zatrudnienie),
3. rynek jest niezbędnym warunkiem racjonalnego wykorzystania zasobów gospodarczych (rachunek ekonomiczny skłania do racjonalnego wykorzystania zasobów produktów i czynników produkcji),
4. rynek umożliwia ustalanie się stanów równowagi w gospodarce (parametry rynkowe – ceny, stawki płac, stopy procentowe dostarczają podmiotom gospodarczym sygnałów. Efektem może być powstanie, przywracanie stanów równowagi w gospodarce),
5. rynek jest weryfikatorem społecznej przydatności produkcji i zarazem mechanizmem dostosowywania produkcji do potrzeb.

Rynek jest podstawowym regulatorem gospodarki, ale dużą rolę w regulowaniu procesów gospodarczych odgrywa również **państwo** (interwencjonizm państwowy, regulacje prawne).

Rynek. Popyt i podaż

Rynek – zespół warunków, które doprowadzają do kontaktu pomiędzy kupującym i sprzedającym w procesie wymiany dóbr i usług.

Rynek pełni funkcje regulatora procesów gospodarczych.

Cena jest informacją o przebiegu procesów gospodarczych, jest dla podmiotów gospodarujących parametrem, który umożliwia przeprowadzenie poprawnego rachunku ekonomicznego.

Cena łączy się z ilością dóbr.

Cena kieruje decyzjami społeczeństwa, co, jak i dla kogo? produkować.

Klasyfikacja rynku:

1. **wg. przedmiotu:** rynek produktów i usług konsumpcyjnych oraz rynek czynników produkcji (pracy, ziemi, kapitału);
2. **wg. zasięgu geograficznego:** rynek lokalny, regionalny, krajowy, międzynarodowy, światowy;
3. **wg. sytuacji rynkowej:** rynek sprzedawcy (przewaga popytu nad podażą), rynek nabywcy (nadwyżka podaży nad popytem);
4. **wg. stopnia jednorodności przedmiotu transakcji:** rynek homogeniczny (jednorodny) np. rynek ropy, rynek pszenicy i rynek heterogeniczny np. rynek pracy;
5. **wg. stopnia wyrównywania ceny:** rynek doskonały (rozproszenie po stronie popytu i podaży, brak barier wejścia na rynek, przejrzystość oraz jednorodność dóbr) i rynek niedoskonały (monopolistyczny – kontroluje sytuację rynkową, ma możliwość ustalania rozmiarów podaży i cen).

Popyt

Popyt na dane dobro – ilość tego dobra, jaką nabywcy są w stanie nabyć po określonej cenie i w określonym czasie (Ilość dobra, jaką nabywcy są gotowi zakupić przy różnym poziomie ceny).

Rodzaje popytu:

1. **popyt efektywny** – posiadanie odpowiedniego ekwiwalentu pieniężnego;
2. **popyt potencjalny** – oznacza pragnienie nabycia określonego dobra nie poparte możliwościami dochodowymi.

Rodzaje popytu w zależności od motywacji nabywców:

1. **popyt funkcjonalny** (wynika z cech jakościowych danego dobra – jest funkcją jego wartości użytkowej),
2. **popyt niefunkcjonalny** (wynika z oddziaływania tzw. efektów zewnętrznych na użyteczność. Użyteczność może się zmieniać w zależności od zachowania się innych konsumentów. Trzy rodzaje zachowań: **efekt owczego pędu** – popyt wzrasta, bo inni konsumują to dobro; **efekt snobizmu** – popyt maleje, bo inni konsumują to dobro; **efekt veblenowski** – dotyczy popytu na dobra prestiżowe – konsumpcja ostentacyjna),
3. **popyt spekulacyjny** (dotyczy oczekiwać co do kształtowania się cen w przyszłości).

Pozacenowe determinanty popytu:

ceny innych dóbr: substytuty, dobra komplementarne, dochody nabywców, gusty, preferencje, czynniki demograficzne, struktura ludności, płci, wieku, sytuacja rynkowa

Podaż

Podaż danego dobra – ilość tego dobra zaoferowana przez producentów do sprzedaży po danej cenie w określonym czasie (Ilość dobra, jaką sprzedawcy są gotowi zaoferować przy różnym poziomie ceny).

Podaż jako funkcja ceny.

Krzywa podaży – zależność między ceną a ilością oferowaną dobra (nachylenie dodatnie).

Pozacenowe determinanty podaży:

koszty wytwarzania, technika, wzrost nakładów na ochronę środowiska, rentowność produkcji dóbr substytucyjnych, interwencja państwa (np. wzrost podatków, polityka monetarna, zmiana polityki ekonomicznej rządu), czynniki naturalne, inne o charakterze obiektywnym.

Cena równowagi rynkowej – cena równoważąca rynek danego dobra. Oznacza, że przy tej cenie rozmiary zapotrzebowania są równe ilości oferowanej.

lub inaczej

Cena równowagi rynkowej – cena czyszcząca rynek z niedopasowań popytu i podaży.

Proces gospodarowania

Gospodarowanie – działalność gospodarcza ludzi – jako proces ciągły (odnawialność i rozwój ludzkich potrzeb)

Powtarzające się procesy produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji określa się łącznie **mianem procesu gospodarowania**.

Pomiędzy sferami procesu gospodarowania **istnieją powiązania** np. uczestnictwo w podziale rezultatów produkcji;

1. Podział - produkty i dochody ze sprzedaży – wynagrodzenie za pracę
2. Wymiana – musi powstać nadwyżka ponad własne potrzeby (kupno-sprzedaż)
3. Produkcja a konsumpcja – produkcja określa konsumpcję, konsumpcja określa produkcję

W procesie gospodarowania podmiotem działalności są ludzie (jednostki, grupy, społeczeństwo). Są oni zwykle zorganizowani i tworzą **podmioty gospodarcze**.

Podstawowe podmioty gospodarcze:

1. Przedsiębiorstwa
2. Gospodarstwa domowe
3. Państwo

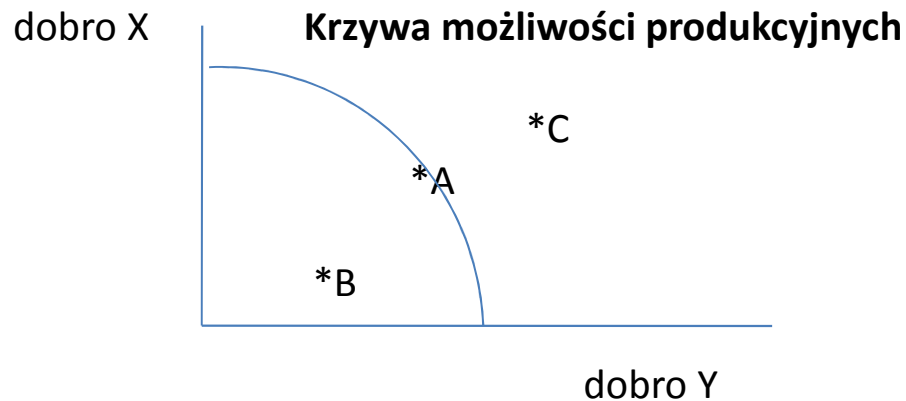
Proces gospodarowania polega na podejmowaniu przez podmioty gospodarcze różnych decyzji gospodarczych: mikroekonomicznych (decyzje przedsiębiorstw i gospodarstw domowych) i makroekonomicznych (decyzje dotyczące gospodarki jako całości).

Ograniczoność zasobów

Granica możliwości produkcyjnych (inaczej krzywa możliwości produkcyjnych lub krzywa transformacji)

Ograniczoność zasobów jako cecha rzeczywistych gospodarek. Mówi się o **prawie ograniczoności zasobów**.

Z ograniczoności zasobów **wynikają ograniczone możliwości produkcyjne gospodarki**, co w połączeniu ze stale rosnącymi potrzebami zmusza do dokonywania określonych wyborów spośród wytwarzanych dóbr.

Krzywa możliwości produkcyjnych łączy punkty leżące na obrzeżach mapy punktów reprezentujących różne możliwe warianty wykorzystania zasobów gospodarczych, stąd granica możliwości produkcyjnych. Znajdują się na niej warianty ekonomicznie efektywne, niejako konkurencyjne względem siebie. Mniejsza ilość jednego dobra jest równoważona większą ilością dobra drugiego.

Racjonalność gospodarowania

Istotą racjonalności gospodarowania jest dokonywanie najbardziej korzystnych (optymalnych) **wyborów** przy podejmowaniu decyzji w zakresie **celów** społeczno-gospodarczych oraz **środków** i **metod** (sposobów) realizacji tych celów.

Zasada racjonalnego gospodarowania – czyli zasada gospodarności ujmowana jest jako **zasada największego efektu** oraz **zasada najmniejszego nakładu**. Nakłady do efektów określa się jako **ekonomiczną efektywność gospodarowania**.

$$E = N/W$$

E – efektywność

N – nakłady

W – wpływy (jako efekt)

Państwo

Państwo – wieloszczeblowa struktura administracyjna społeczeństwa zamieszkującego określone terytorium, dysponująca władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (Istnienie centralnych i lokalnych instytucji oraz urzędów publicznych, których działalność związana jest z funkcjonowaniem danego systemu społeczno-gospodarczego).

Funkcje państwa: ekonomiczna, społeczna i polityczna.

Ekonomiczne funkcje państwa:

1. Tworzenie ładu instytucjonalno-prawnego.
2. Funkcja alokacyjna.
3. Funkcja stabilizacyjna – utrzymanie tempa wzrostu gospodarczego, polityka fiskalna, polityka pieniężna. Instrumenty polityki ekonomicznej: bezpośrednio (administracyjny zakaz ograniczania jakiegokolwiek produkcji, minimalna płaca, ochrona środowiska), pośrednio (stopy procentowe BC, stopa opodatkowania dochodów, kursy walutowe).
4. Funkcja redystrybucyjna – niwelowanie różnic dochodowych i majątkowych. Instrumenty: system podatkowy, wydatki państwa składki na ubezpieczenia społeczne. Formy pomocy: świadczenia pieniężne lub w naturze, np. służba zdrowia, oświata.

Realizacja funkcji państwa poprzez budżet

1. Zasady budżetowe (uprzedniości, rocznego planowania, zupełności, jedności, jawności, równowagi budżetowej).
2. Procedura budżetowa (planowanie, uchwalanie, wykonywanie, kontrola).
3. Konieczność istnienia budżetu, służebna rola polityki budżetowej.
4. Funkcje budżetu:
 - a) funkcja fiskalna – gromadzenie środków na potrzeby władzy publicznej,
 - b) funkcja alokacyjna – taki podział środków publicznych, w wyniku którego podnosi się podział dobrobytu (prywatyzacja, nacjonalizacja, ochrona środowiska, wspieranie konkurencji)
 - c) redystrybucyjna – zaspokajanie potrzeb jednostki i rodziny, niwelowanie różnic dochodowych np. płatności transferowe
 - d) funkcja stabilizacyjna – realizacja polityki finansowej.

Realizacja funkcji państwa odbywa się poprzez świadome kształtowanie systemu podatkowego.

Gospodarstwo domowe

Gospodarstwo domowe – podmiot gospodarczy wyodrębniony w sensie ekonomicznym na podstawie własności osobistej i podejmujący decyzje odnośnie konsumpcji w oparciu o własne preferencje oraz istniejące ograniczenia obiektywne, tj. pieniądze i ceny.

Gospodarstwo domowe – grupa osób mieszkających razem i wspólnie podejmujących decyzje o sposobie pozyskiwania dochodów i ponoszenia wydatków.

Funkcje gospodarstwa domowego:

1. Funkcja konsumpcyjna – polega na zaspokajaniu potrzeb.
2. Funkcja produkcyjna – zdobywanie środków na realizację konsumpcji.

Cel działalności gospodarstwa domowego – maksymalizacja użyteczności (satysfakcji) czerpanej ze spożycia koszyka dóbr (które może ono nabyć przy danym dochodzie nominalnym i danych cenach) oraz czasu wolnego.

Krzywa użyteczności całkowitej jako miara satysfakcji z konsumpcji.

Budżet domowy

Dochody:

- Z tytułu pracy
- Z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej
- Z tytułu posiadania kapitału
- Z tytułu świadczeń społecznych (emerytury, renty, zasiłki społeczne, świadczenia z opieki socjalnej)

Wydatki:

- Na potrzeby bieżące (wydatki konsumpcyjne – sztywne np. chleb, masło, - zmienne np. remont, wyjazd, zakup środka trwałego)
- Na potrzeby przyszłe (wydatki inwestycyjne – stałe np. czynsz, opłata polisy ubezpieczeniowej, - zmienne, np. zakup działki, obligacji, akcji).

Zasady racjonalnego gospodarowania budżetem:

- Minimalizacja nakładów.
- Maksymalizacja efektu np. tańsze zakupy, zaspokajanie potrzeb bez wydatków.
- Równoważenie budżetu np. cieżenie budżetowe, szukanie sposobów powiększania dochodów.

Bezrobocie jako zjawisko mikro- i makroekonomiczne

Bezrobotni – osoby w wieku produkcyjnym, które są zdolne i gotowe do podjęcia pracy na typowych warunkach występujących w gospodarce oraz pozostają bez pracy, pomimo podjęcia poszukiwania pracy.

Determinanty aktywności zawodowej:

1. Poziom i zmiana płac.
2. Preferencje w zakresie kształcenia.
3. Model rodziny (dzieci, wychowanie).
4. Możliwości znalezienia pracy.

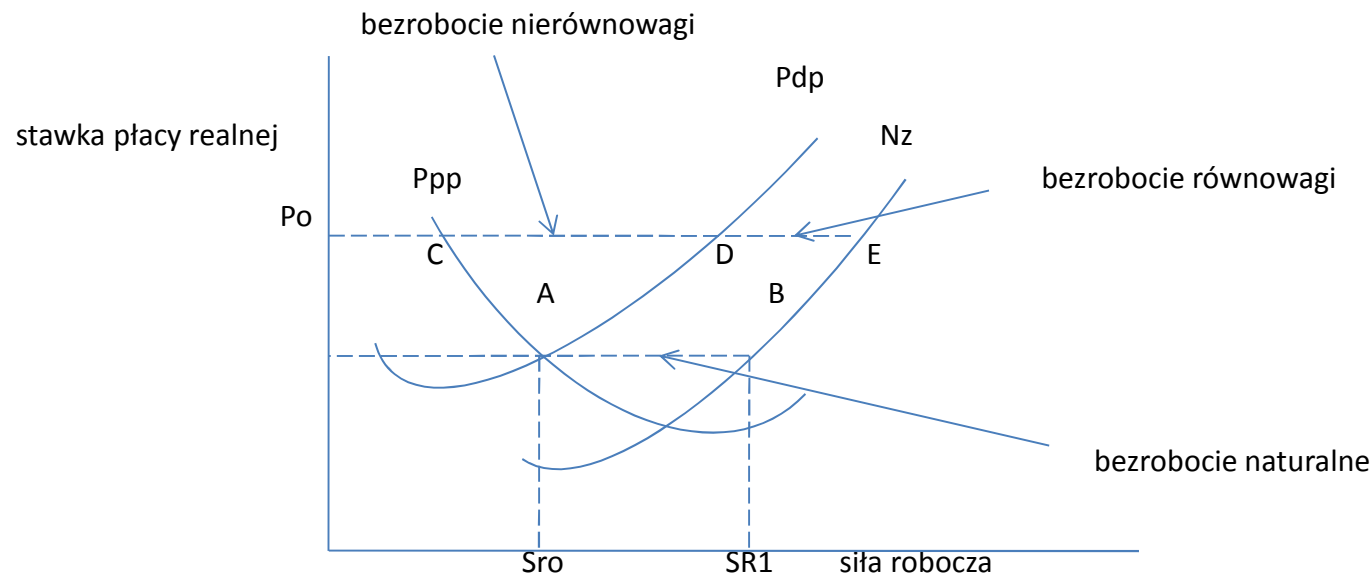
Metody pomiaru bezrobocia:

1. Statystyka urzędów pracy.
2. Metoda wykorzystywana w badaniach aktywności ekonomicznej ludności (BAEL).

Typy bezrobocia:

1. Bezrobocie związane z niedopasowaniami strukturalnymi (w warunkach równowagi i nierównowagi)
 - a) bezrobocie frykcyjne
 - b) bezrobocie strukturalne (aspekt kwalifikacyjny, zawodowy, regionalny).
2. Bezrobocie związane z nadwyżką całkowitej podaży siły roboczej nad całkowitym popytem na siłę roboczą.

Bezrobocie w warunkach równowagi i nierównowagi

Polityka zwalczania bezrobocia

1. Polityka aktywna
2. Polityka pasywna

Aktywna polityka makroekonomiczna

Wykorzystanie instrumentów fiskalnych (podatki i wydatki budżetowe) i instrumentów pieniężnych (stopy procentowe, podaż pieniądza) do oddziaływania na rozmiary całkowitego popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego na rynku. **Rosnąca produkcja dóbr i usług ma wywołać konieczność tworzenia nowych miejsc pracy.**

Aktywna polityka mikroekonomiczna

Główny cel – poprawa funkcjonowania rynku pracy oraz redukcja bezrobocia w określonych grupach społecznych (np. ludzie młodzi), głównie bezrobocia frykcyjnego i strukturalnego.

Instrumenty:

1. Publiczne programy zatrudnienia
2. Subsydiowanie (dotowanie zatrudnienia)
3. Organizowanie szkoleń zawodowych
4. Usługi pośrednictwa pracy świadczone przez urzędy pracy

Pasywna polityka

Zasiłki dla bezrobotnych

Jednorazowe odszkodowania dla osób zwolnionych z pracy

Dodatki dla osób przechodzących na wcześniejszą emeryturę.

Pytania do dyskusji

1. Czy osoby dobrowolnie bezrobotne uzyskują jakieś korzyści prywatne? Czy koszty w postaci utraconej płacy przewyższają te korzyści? Zinterpretuj zjawisko w długim i krótkim czasie.
2. Dlaczego tak duże jest bezrobocie wśród osób młodych?
3. Czy nie powinniśmy płacić bezrobotnym tyle, ile – po odliczeniu podatku – dostawali oni w swym ostatnim miejscu pracy?
4. Przeciętny czas pozostawania pracownika bez pracy wzrasta w trakcie kryzysu. Wynika stąd, że problem polega na wolniejszym odpływie z zasobu bezrobotnych, nie zaś na szybszym dopływie. Czy zgadzasz się z tą opinią?
5. Czy powszechnie występujące w różnych fazach cyklu gospodarczego bezrobocie (poza naturalną stopą bezrobocia) nie jest trwałą prawidłowością, wpisującą się w rozwój gospodarczy, tak jak jest nią postęp techniczny?
6. Gdzie skierować ludzką energię i jak zagospodarować aktywność tych ludzi, dla których nie starcza pracy?